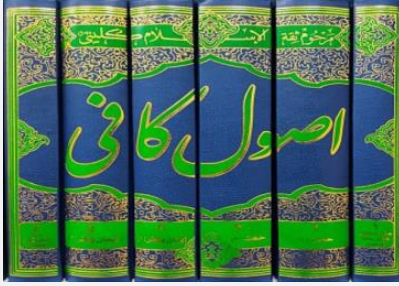

بازخوانی میراث مشایخ قم در تدوین اصول کافی

شیخ کلینی در تدوین اصول کافی، بیشترین بهره علمی را از مشایخ قم برده است؛ طبقه‌ای از استادان او که شاگله علمی معتبرترین کتاب حدیثی شیعه را تشکیل داده‌اند.

شیخ کلینی در تدوین اصول کافی، بیشترین بهره علمی را از مشایخ قم برده است؛ طبقه‌ای از استادان او که شاگله علمی معتبرترین کتاب حدیثی شیعه را تشکیل داده‌اند.

اصول کافیه‌دداشت پیش رو درصدد بازشناسی منابعی است که شیخ کلینی در تدوین اصول کافی از آن‌ها بهره برد. این بازشناسی از آن رو مهم است که اصحاب امامیه همواره آثار خود را بر پایه کتب اولیه اصحاب می‌نوشتند و اساساً روش اصلی اعتبارسنجی حدیث نزد آن‌ها، وجود آن حدیث در اصول اولیه اصحاب اهل بیت(ع) بوده است. به دلیل گستردگی منابع کافی، فقط به مهم‌ترین آن‌ها اشاره خواهد شد. مشایخ کلینی را با توجه به ابتدای اسناد روایات او، در پنج گروه می‌توان جای داد. در شماره پیشین، گروه اول که شامل مشایخ رازی بودند، مورد بازنگری قرار گرفت و در شماره پیش رو، گروه دوم بررسی می‌شود. گروه دوم: مشایخ قم

خاندان اشعری تشیع قم را رقم زدند. مالک بن عامر اشعری از یاران امیرمؤمنان(ع) در صفین بود و فرزندش سائب از خون خواهان امام حسین(ع). اسلام آوردن اهالی قم به دست این خاندان انجام شد. هر چند مردم قم در آغاز تشیع خود را پنهان می‌داشتند، اما با تزلزل امویان و روی کار آمدن عباسیان با شعار «الرضا من آل محمد»، فرصت اظهار یافتند و بعد از آن، قم به مرکز شیعه در ایران تبدیل شد و علویان به آن پناه بردند. هجرت امام رضا(ع) و سپس ورود حضرت فاطمه معصومه(س) در سال ۲۰۱ قمری و ارتحال ایشان در همین شهر، عامل مهمی در تبدیل قم به پایگاهی شیعی بود. کلینی در قم استادان متعددی یافت و بنابراین، این گروه اکثر مشایخ او را تشکیل می‌دهند.

علی بن ابراهیم بن هاشم: مهم‌ترین و پرروایت‌ترین استاد کلینی با ۵۶۲۰ حدیث، نجاشی درباره پدرش، ابراهیم بن هاشم می‌نویسد: «یاران ما می‌گویند نخستین کسی که احادیث کوفیان را در قم نشر داد، او بود.» علی بن ابراهیم بیش از ۸۵ درصد روایات خود را از پدرش گرفته است. ابراهیم بن هاشم خود صاحب کتاب بود و طریق به آثار ابن ابی عمیر و حسین بن یزید نوفلی به شمار می‌رفت. علی بن ابراهیم همچنین از کتاب حریر بن عبدالله به واسطه حماد بن عیسی و از کتاب علی بن رثاب به واسطه حسن بن محبوب حدیث گرفت. دیگر استاد او، محمد بن عیسی بن عبید بود که خود طریق به کتاب یونس بن عبدالرحمن محسوب می‌شود. از دیگر مشایخ علی بن ابراهیم می‌توان به هارون بن مسلم بن سعدان و صالح بن السندی اشاره کرد.

محمد بن یحیی عطار: او دومین استاد پرروایت کلینی با ۴۸۴۲ حدیث (حدود یک چهارم کافی) است. ۷۳ درصد روایات او از احمد بن محمد بن عیسی اشعری است؛ کسی که خود صاحب کتاب بود و امام رضا(ع)، امام جواد(ع) و امام عسکری(ع) را ملاقات کرد. عطار همچنین طریق به کتاب حسن بن محبوب، حسین بن سعید اهوازی، حسن بن علی بن فضال و محمد بن سنان بود. استاد دیگر عطار، محمد بن حسین بن ابی الخطاب کوفی است که کتاب‌هایی در توحید، معرفت، بداء و امامت نوشت و خود طریق به کتاب محمد بن سنان بود.

حسین بن محمد بن عامر اشعری: این استاد کلینی نویسنده کتاب «نوادیر» و برادرزاده عبدالله بن عامر اشعری است. ۲۲۰۴ حدیث از او در کافی نقل شده است. استادان حسین بن محمد، حسین از معلی بن محمد بصری با ۶۲۹ حدیث و عمویش، عبدالله بن عامر اشعری با ۷۴ حدیث است. عبدالله بن عامر بیش از ۸۵ درصد روایات خود را از علی بن مهزیار نقل کرده که نشان می‌دهد خود طریق به کتاب ابن مهزیار بود.

احمد بن ادريس: کنیه اش ابوعلی است و ۸۲۳ روایت در کافی دارد. شیخ طوسی و نجاشی او را «فقیه اصحاب، صحیح الروایة و کثیر الحدیث» خوانده‌اند. بیش از ۷۲ درصد روایاتش (۵۹۳ حدیث) از محمد بن عبدالجبار قمی است. دیگر استادان او عبارتند از: حسن بن علی بن مغیره (صاحب کتاب «نوادیر» با ۶۴ روایت)، محمد بن حسان رازی (۵۱ روایت)، محمد بن احمد بن یحیی اشعری (۴۲ روایت)، محمد بن سالم (۳۵ روایت) و احمد بن محمد بن عیسی اشعری (۱۵ روایت). همه این افراد، جز محمد بن سالم، از مصنفان شیعه بودند. محمد بن سالم نیز روایت خود را از احمد بن نضر خزاز (صاحب کتاب و مورد توثیق) گرفت.

علی بن محمد بن بندار: نام او علی بن محمد بن عبدالله برقی است. پدرش معروف به ماجیلویه و جدش ملقب به بندار بود. تعداد روایات وی در کافی، ۱۸۸ حدیث است. علی بن محمد، نوه دختری احمد بن محمد بن خالد برقی بود و ۱۲۴ حدیث از احمد

بن محمد اخذ کرد. برقی از مصنفان پرکار شیعه بود و مجموعه «محاسن» وی دربردارنده ۹۰ کتاب است. دیگر استاد علی بن محمد، ابراهیم بن اسحاق احمری با ۴۰ روایت است. هرچند نجاشی و شیخ طوسی، ابراهیم احمری را در حدیث ضعیف دانسته اند، اما خود شیخ طوسی کتاب های او را نسبتاً خوب می دانست.

عبدالله بن جعفر حمیری: تعداد روایات وی در کافی، ۴۹ حدیث است که فقط ۹ مورد از آن مستقیم از حمیری اخذ شده و سایر احادیث به واسطه محمد بن یحیی عطار و محمد بن عبدالله (فرزند حمیری) نقل شده است. روایات مستقیم از او، به واسطه سعد بن عبدالله اشعری و عبدالله بن جعفر حمیری از ابراهیم بن مهزیار نقل می شود. با توجه به موضوع این روایات که در ولادت یا شهادت ائمه (ع) وارد شده، به نظر می رسد از کتاب «البشارات» ابراهیم بن مهزیار اخذ شده باشد.

سعد بن عبدالله اشعری: نجاشی از او به بزرگی یاد کرده و او را بزرگ، فقیه و آبروی شیعه دانسته است. وی صاحب تألیفات بسیار بود و برای جمع آوری احادیث، مسافرت های زیادی داشت. تعداد روایات وی در کافی به ۲۷ حدیث می رسد. ویژگی احادیث بی واسطه کلینی از سعد، آن است که موضوع آن ها ولادت و شهادت ائمه (ع) است. سعد بن عبدالله غالب این احادیث را از ابراهیم بن مهزیار اخذ کرده است.

محمد بن عبدالله بن جعفر حمیری: او فرزند عبدالله بن جعفر حمیری بود. تعداد روایات او در کافی به ۱۰ مورد می رسد و تمام آن ها را از پدر خود نقل کرده است. محمد از مؤلفان به شمار می رود و به گفته نجاشی، نامه هایی به امام عصر (عج) نوشته است.

محمد بن احمد بن علی بن صلت اشعری: برادرزاده عبدالله بن صلت قمی و راوی از اوست. تعداد روایات او در کافی به ۱۰ حدیث می رسد که همه را از عمویش نقل کرده است. عبدالله بن صلت قمی، نویسنده کتاب «تفسیر» بود. از ۱۰ حدیث نقل شده، ۸ مورد در تفسیر آیات، یک مورد در زمینه تلاوت سوره واقعه و یک مورد با موضوع خوف و رجاست که به نظر می رسد همگی از کتاب تفسیر او برگرفته شده باشد.

در جمع بندی کلی می توان گفت، کلینی از طریق استادان قمی خود به آثار ۴۷ مؤلف دست یافته است.

ایکنا